

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора філософських наук, доцента

Стовпця Олександра Васильовича

на кваліфікаційну наукову працю

Родян Марії Володимирівни

«Соціально-філософський аналіз історичного наративу сучасного

суспільства», представлену на здобуття наукового ступеню

кандидата філософських наук (доктора філософії)

за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Актуальність дисертаційного дослідження Марії Родян «Соціально-філософський аналіз історичного наративу сучасного суспільства» не викликає жодних сумнівів, з огляду на необхідність осмислення тих трансформаційних процесів, що відбуваються нині у просторі українського суспільства, а також за його межами. Обрана наукова проблематика, і вдало вирішені в дисертації дослідницькі завдання (окреслені загальноцивілізаційні тенденції, виявлена специфіка сучасного українського історичного наративу, тощо) сприяють кращому розумінню сучасної соціокультурної реальності.

Дисертаційне дослідження фокусується, щонайменше, на двох ключових проблемах: з одного боку, це аналіз генези й експлікація сучасного розуміння поняття історичного наративу; з іншого боку, це осмислення питань культурної ідентичності, самоідентичності, та проявів впливу історичного наративу у процесі самоідентифікації, побудови колективної ідентичності. При цьому дисертанткою враховуються особливості сучасного технологічного бекграунду, вплив глобалізаційних й постмодерних тенденцій, феномен історичних травм, інші виклики на шляху пошуку ідентичності, для концептуалізації якої історичний наратив є надважливим критерієм.

Більш того, в роботі переосмислюється значення поняття "нاراتив". Наголошується, що наративи як механізми організації людського досвіду є всюдисущими, та володіють соціальною інструментальністю і прагматичним потенціалом. Щодо власне "історичного наративу", у дисертації

запропоноване визначення його як форми організації та презентації історичної реальності, що постає єдністю історичних текстів, історичної дійсності та діяльності історика-інтерпретатора.

Дисертантка акцентує увагу на тому, що, хоча сучасна історична наука має більш-менш чіткі критерії дослідження джерел та визначений алгоритм роботи щодо перевірки істинності інформації, яку містять ці джерела, але ж виникають певні колізії стосовно можливої суб'єктивності історичних текстів (с. 21-22 дисертації). Та проблема суб'єктивності виникає зазвичай не на фазі дослідження джерел, встановлення певної інформації про минуле, а, ймовірно, під час інтерпретації істориком результатів проведених досліджень, що обумовлюється намаганнями побудувати цілісну картину минулого, глибше осмислити його. Цим, мабуть, і можна пояснити той факт, що використання аналогічних джерел для висвітлення однієї й тієї ж проблематики може призводити до побудови різних репрезентацій історії. Отже, соціально-філософське переосмислення теорії історичних наративів вбачається як один з ефективних дослідницьких інструментів, покликаних розкрити причини зазначеної вище проблеми суб'єктивності. Ця ефективність забезпечується грамотним застосуванням в роботі цілої комбінації методологічних засобів.

В дисертації, на с. 35, висловлюється доволі цікава думка, що свого часу в наративній філософії історії відбулася "методологічна капітуляція", внаслідок чого, перетворений на художнє оповідання історичний наратив позбувся власного специфічного історичного змісту, звільнився від конвенцій, що його регламентували. А прихильники філософії та методології історії "капітулювали" перед силою риторичних критеріїв оцінки історичного дискурсу та історичного тексту, редукували до них його зміст та критерії. Водночас, авторка нагадує, що історичний текст як специфічний спосіб відтворення інформації, котра міститься в історичних джерелах, перетворюється на наукове знання про минуле. Таке відображення може бути описане в трьох основних аспектах – синтаксичному, семантичному і прагматичному – що виражають параметри цього знання.

Таким чином, справедливо робиться висновок, що в аналізі історичного наративу сучасного суспільства має сенс враховувати, щонайменше, значення цих трьох параметрів: синтаксичного (нарратив як спосіб викладення ряду фактів про минуле, побудований за лінгвістичною логікою співвідношення відповідних номінативних та комунікативних мовних одиниць), семантичного (нарратив як простір існування та проявлення різноманітних історичних смислів), прагматичного (нарратив як інструмент впливу на соціокультурний простір). На думку опонента, подібний висновок є одним з елементів новизни дисертаційного дослідження М. В. Родян.

Достатньо цінним для розкриття нагальних для України питань, висвітлюваних в рамках дисертаційної проблематики, бачиться підрозділ 2.2 "Історичний нарратив як критерій формування етнічної ідентичності особистості" (с. 90-103 дисертації). В ньому наголошується про особливе місце історичного наративу в етнополітичних процесах, де історія народу (як нарративний дискурс) сприяє не тільки його внутрішній консолідації, але і створює своєрідний захист власного етнічного простору, забезпечує певний "імунітет" від поглинання іншими культурами.

Дуже цікавим моментом в дисертації бачиться підрозділ, в якому приділяється увага напрямкові «trauma studies». Зокрема, на сторінках 147-167 дисертації розгортається аналіз феномену *травми* в історично-нарративному дискурсі. Цей аналіз має істотну актуальність для сучасного українського історичного наративу, враховуючи ті свіжі травми, котрих зазнала українська державність у новітні часи. Як вдало зазначає дисертантка, у просторі постнекласичного соціогуманітарного знання все більшу роль відіграють полідисциплінарні типи мовлення і письма, умовою існування яких виступає здатність актуалізації болісного минулого. Аналітика травми (trauma studies) являє собою один з міждисциплінарних способів говоріння про події свідомо хворобливі й часто закриті від прозорої маніфестації та артикуляції. Зрештою, авторкою робиться висновок про те, що спроби схопити історичну реальність як «переживання світу» означають звернення до художньої аналітики, артикульованої за допомогою мови метафор.

Можна також цілковито погодитися із твердженням (с. 190 дисертації), що історію України варто переосмислити заради того, щоби подолати обмеження, накладені на неї спочатку імперською, а потім національною парадигмами. Український історичний наратив має тут істотний потенціал.

Разом з тим, бажано було б повернути увагу до окремих дискусійних позицій, викладених у дисертаційній роботі.

Так, на с. 185 дисертації знаходимо тезу, що "...історичну реальність з точки зору наративізму не можна відобразити, а можна лише сконструювати". Водночас, у п. 3 Висновків, коли йдеться про методологічний інструментарій для встановлення співвідношення понять наративу та історичної реальності, знаходимо таке судження, що "...неможливо зіставити наратив з дійсним станом справ" (с. 186 дисертації).

З огляду на зазначені тези, мабуть, було б не зайвим більш розгорнуто висловити авторську думку стосовно *об'єктивності* історичного описання подій та явищ. Особливо в контексті подальшого висновку про те, що реалізується складний міждисциплінарний синтез філософії та літератури, виникає питання: чи можлива в історичному наративі сучасного суспільства "об'єктивність" як така?

На с. 189 дисертації робиться справедливий висновок, що глобальний погляд на минуле неминуче повинен випускати з уваги індивідуальні особливості культур та цілих цивілізацій. Далі він доповнюється тезою, що сьогоденне глобальне співтовариство має тенденцію до перетворення на *спільноту споживачів товарів*, які створюються глобальними виробниками і рекламуються через глобальні інформаційні мережі.

Однак, на думку опонента, тут відбувається певне спрощення нинішнього стану речей, адже сучасний світ поки що навряд чи можна назвати єдиним та уніфікованим. Він все ще зберігає своє соціокультурне розмаїття. Це *розмаїття* є одночасно і конфліктогенним фактором, і свого роду атрактором для представників різних культур, і важливим джерелом надій на нове відродження для людства, котре зі століття в століття помножує свої проблеми й підсилює екзистенційні загрози, проте не

припиняє пошуків їхнього подолання. І *все* вище згадане, на переконання опонента, можна вважати таким, що змістовно підсилює потенціал історичного наративу в частині його *соціальної інструментальності*, надаючи новий матеріал для осмислення.

Так, дійсно, імперативи глобального ринку набувають все більшої ваги в світі з плином часу. Проте не слід забувати, що навіть суспільства розташованих поруч країн можуть жити в *різній* соціальній реальності. Коли одні вимірюють успіх категоріями індустріального суспільства (зростанням ВВП, урбанізацією, тощо), інші вже мислять категоріями постматеріальними (якість життя, права меншин, свобода самовираження), у той час як треті взагалі воліють вимірювати "індекс щастя", при тому не створивши в достатній кількості ані матеріальних, ані постматеріальних цінностей.

Еліти різних контемпоральних суспільств, однаково визнаючи актуальність глобальних біржових індексів, вагомість наявності стратегічних наступальних озброєнь, користуючись одними й тими самими технологіями, при цьому можуть переслідувати кардинально різні цілі та вибудовувати принципово різні соціальні системи. Відтак, можна припустити, що для кожного типу суспільства (для суспільства аграрного, індустріального або постіндустріального, для суспільства секулярного або ж релігійно-фундаменталістського, для суспільства умовно "західного" або умовно "східного", тощо) буде притаманний *свій* історичний наратив. Тож, мабуть, здійснювати поховання «жерців Клію» поки що трошки передчасно?

Ці різні суспільства, носії різних ідентичностей, із неоднаковими (а інколи, навіть, із антагоністичними) цінностями, тим не менш, зрештою опосередковано зустрічаються на глобальному ринку, намагаються встановлювати спільні правила гри, співпрацюють і конкурують, створюють альянси, тощо. При цьому в кожного наявна своя історична повістка, свої "національні інтереси", що нерідко обґрунтовуються із застосуванням тих або інших *метанаративів*. До речі, в дисертації подекуди згадуються останні, але, нажаль, опоненту не вдалося скласти думку, як авторка дисертації ставиться до самого поняття "метанаратив".

Втім, вказані окремі недоліки не знижують теоретичної та практичної значущості роботи, і не впливають на достовірність отриманих результатів. Висновки, які робить авторка за результатами проведеного дослідження, є обґрунтованими та переконливими. Здобувачка демонструє навички належної наукової аргументації, дослідницької роботи, філософської рефлексії. Текст дисертаційної роботи, і граматично і стилістично, виконаний на високому рівні, й виглядає цілісним та логічно завершеним. Джерельна база дослідження є доволі широкою та різносторонньою.

Автореферат дисертації віддзеркалює її зміст. Автореферат відповідає положенням п.13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567. Апробація результатів дослідження є достатньо широкою, про що свідчить участь авторки у, щонайменше, 13 міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, на яких висвітлювалися питання, важливі для даного дисертаційного дослідження.

Дисертація Родян Марії Володимирівни «Соціально-філософський аналіз історичного наративу сучасного суспільства» цілком відповідає вимогам наказу МОН України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та пп. 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567. На думку опонента, дисертантка заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії».

Офіційний опонент,

доктор філософських наук,
доцент кафедри кримінального та
адміністративного права Одеського
національного морського університету

О.В. Стовець

Вчений секретар ОНМ

Тетяна КОРОБКО